

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора юридичних наук, професора
Москвич Лідії Миколаївни
на дисертацію Федорович Віти Ігорівни
«Теоретичне обґрунтування механізму відповідальності судді за
недобросчесну поведінку»
на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за
спеціальністю 12.00.10– судоустрій; прокуратура та адвокатура

Актуальність теми

Події Революції Гідності сформулювали чіткі вимоги до суддівського корпусу – добросчесності в їх професійній діяльності. І це пов'язано, в першу чергу, з тим, що в усіх видах судочинства фігура судді є центральною, а рівень його фаховості та відповідальності, ступінь незалежності повинні визначатися законністю і якістю схвалюваних судових рішень.

Поглиблене наукове дослідження юридичної відповідальності судді за недобросчесну поведінку суддів має кінцевою метою розробку науково обґрунтованих орієнтирів вдосконалення як самого механізму відповідальності судді за недобросчесну поведінку так і сприяння зменшенню кількості правопорушень у судочинстві. Така потреба зумовлена складністю самого об'єкта наукового дослідження, оскільки протидія правопорушенням такого роду є специфічним аспектом управління соціальними процесами, пов'язаними з реалізацією завдання усунення помилок при здійсненні правосуддя та зміцнення законності.

Актуальність вказаної проблематики пояснюється також динамічністю законодавства, що розвивається та постійно змінюється, виникненням нових видів юридичної відповідальності судді, необхідністю утвердження демократичних принципів в державі, а особливо, покращення довіри суспільства до судової гілки влади. Показовим є той факт, як вказує дисертант, що більшість опитаних ним експертів не вірять у незаангажованість та незалежність судової системи в Україні і вважають, що фактично вся судова система в Україні є залежною – повністю чи частково, у вигляді неопоодиноких випадків впливу на суддів. Жоден з опитаних експертів не зміг назвати

українську систему правосуддя справді незалежною та незаангажованою.

Теоретичне розв'язання цих питань багато в чому визначає діяльність законодавця та правозастосувача, що зрештою відбивається на стані законності й правопорядку. Виходячи із пріоритетів національної судової реформи та базових засад міжнародних стандартів незалежності судової гілки влади наукове завдання роботи полягає у виробленні нового наукового підходу до опрацювання теоретичних засад та надання практичних рекомендацій щодо удосконалення механізму відповідальності судді за недоброчесну поведінку.

У зв'язку з цим, дисертаційне дослідження Федорович Віти Ігорівни є актуальним та таким, що має наукове і прикладне значення для ефективного регулювання правовідносин у сфері судочинства України.

Належна ступінь обґрунтованості й достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій

При формуванні мети та визначення завдання, яке було поставлено перед дисертаційним дослідженням, дисертантом було з'ясовано та проаналізовано об'єктивні і суб'єктивні закономірності теоретичного обґрунтування механізму відповідальності судді за недоброчесну поведінку, а також вирішувалися науково-теоретичні та практичні проблеми, пов'язаних із правовим регулюванням у цій сфері.

Дана дисертація є одним з оригінальних вітчизняних досліджень правового регулювання правовідносин у сфері забезпечення діяльності судових органів та написана з врахуванням змін політичного, економічного та правового характеру, що відбулися у вказаній царині з моменту набуття чинності законів України «Про забезпечення права на справедливий суд», «Про відновлення довіри до судової влади в Україні», «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна Стратегія) на 2014–2017 роки», «Про запобігання корупції», Указів Президента «Про Стратегію сталого розвитку «Україна–2020» та «Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки».

В роботі здійснено поглиблений аналіз правових норм, що регламентують вказаний вид діяльності, та механізму їх реалізації. При дослідженні

поставлених завдань автором цілком слушно було застосовано систему існуючих загальнонаукових та спеціальних методів, спрямованих на отримання об'єктивних і вірогідних результатів з позицій комплексного та структурно-функціонального підходів.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що складаються з приводу недоброчесної поведінки суддів.

Предмет дослідження – теоретичне обґрунтування механізму відповідальності судді за недоброчесну поведінку.

У межах визначених завдань:

здійснено теоретичний аналіз основних гносеологічних підходів до інституту відповідальності судді за недоброчесну поведінку;

– досліджено доктринальні та правові засади доброчесності в діяльності судді;

– з'ясовано місце та роль недоброчесності в системі корупційних ризиків в діяльності судді;

– систематизовано принципи юридичної відповідальності судді за недоброчесну поведінку;

– досліджено особливості діяльності суб'єктів уповноважених на визначення недоброчесності в поведінці судді;

– удосконалено процедурні аспекти притягнення судді до відповідальності за недоброчесну поведінку;

– визначено пріоритетні засади попередження корупції серед суддівського корпусу та створення реалістичної стратегії її подолання;

– обґрунтовано рекомендації щодо закріплення концептуальних напрямів імплементації досвіду зарубіжних країн в застосуванні механізму відповідальності судді за недоброчесну поведінку.

Характерним для роботи є використання значного обсягу загальнотеоретичних наукових праць українських та зарубіжних вчених, розробок фахівців судового, трудового, адміністративного, процесуального права, нормативно-правових актів, список використаних джерел налічує 258 найменувань. Застосування дисертантом сучасних методів наукового пізнання,

значне методологічне підґрунтя виконаної роботи забезпечують належний ступінь обґрунтованості та достовірності отриманих результатів.

Обрана структура дисертації дозволила В.І. Федорович не тільки охарактеризувати процеси становлення та розвитку діяльності суддів в сучасних умовах реформування судочинства, але розкрити ознаки та види юридичного процесу, визначитись з концептуальними засадами механізму відповідальності судді за недоброчесну поведінку. Це дало можливість досягти в роботі наміченої мети та вирішити поставлені завдання.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів

В українській юридичній літературі висвітлені різні концепції щодо розуміння відповідальності судді за протиправну поведінку та її співвідношення з кримінальним процесом. Незважаючи на наявні дослідження, сьогодні відсутній комплексний аналіз теоретико-прикладних проблем механізму відповідальності судді за недоброчесну поведінку, не визначено його місце в системі юридичних знань та системі права України. Роботі ж дисертанта властивий комплексний характер монографічного дослідження та наукова новизна.

Дисертація Федорович В.І. відзначається науковою новизною, зокрема, переконливими є аргументи дисертанта щодо необхідності розглядати поняття «відповідальності судді за недоброчесну поведінку» у трьох основних аспектах: філософському, соціальному та правовому (с. 17 дис.). Це пояснюється з неоднозначним використанням цього поняття, яке містить як позитивний аспект (відповідальність до порушення якоїсь норми в розумінні відповідальної поведінки), так і ретроспективний (негативні наслідки для порушника соціальної норми). Головна відмінність тлумачення відповідальності в праві від її розуміння в етиці, психології, соціології і філософії, на думку автора, і с цим слід погодитися, полягає в тому, що підставою відповідальності тут є правопорушення, а основний акцент зміщується на її ретроспективний аспект.

Можна також погодитися з здобувачем, який з позицій права та моралі дає поняття «юридична відповідальність судді за недоброчесну поведінку», яке запропоновано розглядати як об'єктивну морально-правову категорію, що

відображає соціальний характер діяльності судді на підставі нормативних вимог, детермінованих моральними, юридичними, професійними і позасудовими нормами взаємодії та пов'язані з необхідністю додаткового правового його обтяження у разі судової або моральної помилки (с. 25 дис.).

Здобувачем послідовно і системно проаналізовано широкий спектр правових проблем, що стосуються доктринальної та правової характеристики добросовісності в діяльності судді. Окреслено окремі аспекти підстав і порядку юридичної відповідальності судді за недобросовісну поведінку.

Цілком слушною є наукова позиція щодо гносеологічних підходів до інституту відповідальності судді за недобросовісну поведінку, останню автор визначає у форматі державного осуду, який полягатиме в нормативах і забезпеченні за допомогою державного примусу обов'язків судді. Ці обов'язки полягатимуть у прийнятті форм державного примусу за будь-яке визначене законом правопорушення, реалізація яких повинна полягати у засудженні і накладенні позбавлень особистого або майнового характеру. Реалізація процесів державного примусу повинна відбуватися в охоронних правовідносинах сформованої відповідальності (с. 25 – 26 дис.).

Дістала подальшого розвитку класифікація категорій добросовісної професійної діяльності судді, в рамках чого виділено професійну моральну свідомість; моральну самосвідомість; моральну норму; моральні принципи; моральну діяльність, вчинки; морально-професійні відносини; моральну культуру.

Окремо можу зазначити на класифікацію принципів юридичної відповідальності судді за недобросовісну поведінку, серед яких виокремлено принципи законності, справедливості, доцільності, невідворотності юридичної відповідальності судді за недобросовісну поведінку, обґрунтованості (с. 68 – 78 дис.).

Вартим уваги, на підставі дослідження організаційних та правових засад попередження корупції серед суддівського корпусу, є виокремлення здобувачем корупційних ризиків у діяльності судів, які пов'язані з: а) можливістю використання суддями недоліків процесуальної форми для

корупційних дій; б) імовірним впровадженням пануючого порядку підбору народних засідателів і присяжних для створення „слухняної” колегії представників народу; в) недостатньою відкритістю і прозорістю судового процесу; г) наявністю непроцесуальної (фактичної) залежності суддів різних ланок судової системи; д) можливістю суду вищої ланки надавати вказівки нищому суду; ж) недосконалістю нормативно-правового регулювання недоторканності суддів, яка обмежує гарантії недоторканності суддів і спричиняє корупційні ризики; з) нормативною регламентацією джерел фінансування судів, яка є найсуттєвішим корупціогенним фактором в суддівській діяльності; і) виконанням судових рішень, пов’язаних з контролем за їх виконання чи матеріальну відповідальність за шкоду, заподіяну державним виконавцем фізичним чи юридичним особам упродовж виконання рішення (с. 149 - 156 дис.).

Основні положення, висновки та пропозиції дисертаційного дослідження висвітлені у 5 одноосібних наукових статтях у фахових виданнях з юридичних наук, зокрема 1 науковій публікації в іноземному періодичному науковому виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз та 3 публікаціях у збірниках тез міжнародних науково-практичних конференцій.

Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Разом з цим, дисертаційне дослідження, як і будь-яка творча праця, містить певні дискусійні моменти, недоліки, висвітлення яких сприятиме більш повній та об’єктивній характеристиці результатів роботи.

1. У розділі 2.1 здобувачем дана класифікація принципів юридичної відповідальності судді за недоброчесну поведінку, до яких цілком доречно відокремлюються принципи законності, справедливості, доцільності, невідворотності юридичної відповідальності судді за недоброчесну поведінку та обґрунтованості. Але робота за своїм змістом значно б виграла і збагатилася, якщо перелік зазначених принципів був би доповнений такими принципами, як гласність, оперативність, професіоналізм, чесність та непідкупність,

дотримання етичних норм, які б більш ширше окреслили мету та правовий стан, в напрямку яких повинні рухатися законодавчий та правозастосовний процес з поновлення довіри до судочинства.

2. На сторінці 114 дисертації В.І. Федорович підкреслює, що актуальність дослідження проблем дисциплінарної відповідальності суддів зумовлена тим, що встановлені вітчизняним законодавством та міжнародно-правовими актами, до яких приєдналася Україна, норми виконуються неефективно. Особливо це стосується функції запобігання проступкам та звільнення від несумлінних, непрофесійних суддів. При цьому здобувач не пояснює, які методи та форми суддівської діяльності в національному праві і юридичній науці не дають сьогодні зблизити правову систему України з правовими системами, наприклад, європейських країн.

3. Узагальнюючи міжнародні стандарти щодо відповідальності судді за недоброчесну поведінку та гарантування незалежності судової гілки влади, дисертант В.І. Федорович стисло виокремлює ряд базових положень, які повинні імплементуватися чітко в національну правову систему без розгорнутого аналізу кожної з них. Вважаємо, що такий аналіз дав би можливість по-новому подивитись на переваги та недоліки процедурного правового регулювання судової практики в сучасних умовах (с.170 – 171 дис.).

4. На с. 109-113 дис. дисертантка аналізує Закон України “Про відновлення довіри до судової влади”, зокрема, в контексті теми дослідження її цікавить інститут люстрації. Однак дисертантка не наводить переконаних аргументів щодо розмежування понять “люстрація” та “юридична відповідальність”, аналіз зводиться до критичного тлумачення норм закону, але не надається наукове визначення. Тому доцільно, щоб під час публічного захисту дисертантка конкретизувала своє ставлення до правової природи інституту люстрації та до можливості застосування процедури люстрації до суддів.

5. Одним із недоліків роботи є використання правових норм або нормативних актів, які вже втратили силу. Наприклад, на с. 85 – 86 дис. Автор критикує положення ст. 25 Закону “Про Вищу раду юстиції” в частині права

ВРЮ витребування від суду копію всієї судової справи, розгляд якої не закінчено. Між тим, редакція цієї статті змінено Законом “Про забезпечення права на справедливий суд” 12.02.2015 р., зокрема “...член Вищої ради юстиції може витребувати закінчені розглядом судові справи (їх копії)...”. На с. 115 дис. авторка посилається на Рекомендацію № R (94) 12 Комітету міністрів Ради Європи про незалежність, дієвість і роль суддів, яка втратила силу 2010 р., на що власне дисертантка сама звертає увагу на с.164 роботи. Також, сьогодні (з 2012 р.) діє Кримінальний процесуальний кодекс України, а не Кримінально-процесуальний кодекс.

Натомість вищенаведені зауваження, які, насамперед, носять характер побажань, не впливають на загальну позитивну оцінку виконаної дисертантом роботи.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам

Дисертаційне дослідження «Теоретичне обґрунтування механізму відповідальності судді за недоброчесну поведінку» є завершеною працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретну наукову проблему – напрацювання теоретико-методологічних та наукових засад механізму відповідальності судді за недоброчесну поведінку, мають суттєве значення для науки судоустрою, а його автор Віта Ігорівна Федорович заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри організації
судових та правоохоронних органів
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Л.М. Москвич

Підпис	Москвич Л.М.
Засвідчую	
Нач. ВК	
21. 10 2015	р.